

Yanılsama ve Din ¹

Yavuz Erten
Klinik Psikolog ve Psikanalist

Freud'un 1929'da yayınlanan kısa makalesi "Bir Dini Deneyim"deki tarzı ve ifadelerinin tonu, onun yakın çevresindekilerle konuşurken veya mektuplaşırken konu din ise takındığı tutumun izlerini barındırır: Alaycı, nüktedan ve biraz da yukarıdan bakan. Ancak öte yandan Kovel'in (1990) işaret ettiği gibi Freud kendine özgü bir spiritüel yönelime sahiptir; bazı batıl inanışları vardır ve de insani varoluşu "ruh"sal dinamiklere öncelik vererek anlamaya çalışır. Bu özelliklerin sonucunda bir gözünün dinin işgal ettiği sahada olmasından daha doğal bir şey olamaz. Zaten dini çevrelerin de bir gözü onun üzerindedir. Bu bazen yakınlık kurmaya çalışan samimi bir çaba, bazen ise nefretli saldırılar halindedir.

Freud "Bir Dini Deneyim"de (1929) Amerikalı bir doktorun kendisine yazdığı mektuptan bahseder. Amerikalı doktor yakın zamanlarda atlattığı bir inanç krizini anlatmaktadır. Bir gün hastanede teşrih masasına götürülen yaşlı çıplak bir kadın cesedi görür. Kadının yüzündeki ifadenin çok tatlı olduğunu fark eder. Bu kadına bir yakınlık duyar. Birazdan parçalara ayrılacak kadına bir daha baktığında kötü hisseder ve kendi kendine şöyle der: "Tanrı yok: Eğer gerçekten Tanrı olsaydı bu sevgili yaşlı kadının teşrih odasına girmesine asla izin vermezdi." Kendi Hıristiyan inancından şüpheye düşen doktor çok sarsılır. Kiliseye gitmeyi keser. Ancak sonraki günlerden birinde bu konu hakkında düşünürken duyduğu Tanrının sesi onun tekrar imana dönmesine yardımcı olur. Tanrı ona konuşmuş ve o da Tanrı'nın söylediklerinin kesinlikle doğru olduğuna ikna olmuştur. Mektubunda bu deneyimi anlatan Amerikalı doktor dünyaca ünlü ve tanrıtanımazlığı malum olan yaşlı meslektaşını dine davet etmektedir. Freud okuyucuya bu doktora nasıl bir yanıt verdiği anlatır. Onun adına sevindiğini söylemiştir. Tanrı bugüne kadar hiç lütfedip kendisine konuşmamıştır. Eğer Tanrı acele etmezse, Freud korkar ki yolun sonuna geldiği zaman, dinsiz bir Yahudi olarak kalmasının kabahati kendisinin olmayacaktır.

Freud daha sonra bu Amerikalı doktorun dini deneyim olarak yaşadığı şeyin psikanalitik çözümlemesine girişir. Tatlı yüzlü çıplak yaşlı kadına karşı hissettikleri tabii ki doktorun annesine duyduğu duygularını içermektedir. Annesine çıplak bedeniyle uzandığı yerde bunu yapan veya yapılmasına vesile olan Tanrı imgesi ise babaya karşı duyulanları kapsar. O noktadan itibaren babaya karşı çıkar ve isyan eder. Elinden gelse anneyi bu zalim babanın elinden

¹ Psikeart dergisinin 12. Sayısında, Kasım-Aralık 2010'da (s. 48-55) yayınlanmıştır.

kurtaracaktır. Ancak doktorun yaşadıkları sonunda, binlerce yıldır Oidipus karmaşasının çözümünde yaşananlara dönüşecektir. Oğul Tanrı Baba'nın gücüne teslim olacak ve boyun eğecektir.

Yanılsamanın Geleceği

Sigmund Freud 1927'de "Bir Yanılsamanın Geleceği" adlı eserinde din olgusunu psikanalitik bir bakışla ele alır. Ona göre dinin temelinde insanoğlunun tarihsel anlamda çocukluk dönemlerinin takınaklı nevroitik öğeleri bulunmaktadır. Tekrarlamalı pratiklere dayalı ayinlerin bir tür zorlantılı davranışlar olduğunu düşünür. Dini inanışların temelinde insanoğlunun kabul etmekte zorlandığı gerçekler vardır. İnsanoğlu sınırlı olmayı, ölümlü olmayı, acizliği kabul edememektedir ve çocuğun korkularına karşı babasını tümgüçlü görme arzusunda olduğu gibi, kendisine her şeye gücü yeten ilahlar ve tanrılar yaratmaktadır. Ancak ne gariptir ki aynı ailede olduğu gibi, çocuğu tehlikelere karşı koruyacak bu tümgüçlü ebeveyn yeri geldiğinde (çocuk yasak şeylere meylettiğinde) korkulacak bir varlık haline de dönüşecektir. Tanrıların gazabından korkmanın temelinde ebeveynle ilgili bu çelişik duyguların payı vardır.

Freud'a göre, ruhsallık dinle ilişkisini bir tür "yanılsama" (illüzyon) olgusu aracılığıyla kurar. Yanılsama halüsinasyon değildir. Bu hali ile hakikata toptan aykırı değildir. Yanılsama ile hakikata bir takım eklemeler veya çıkarmalar yapılır. Bu işlemler algıda ve düşüncede arzu edilen şeyler doğrultusunda bir değişikliğe yol açarlar. Yanılsamayla doyurulan şey arzudur. Bu bağlamda Tanrı insanları yaratmamıştır. Bu arzuyu doyurmak için insanlar Tanrıyı yaratmışlardır. Dinde kuvvetli bir unsur olarak var olan grup dinamikleri de bu yanılsamaları kolaylaştırır, cesaretlendirir ve destekler.

Freud insanoğlunun bu yanılsamalardan kurtularak olgunlaşmasının umudunu bilimin gelişmesinde ve gelişen bilimsel bakışın insanoğlunun varoluşuyla ilişkisini (ölümlülüğünü, sınırlılığını, tabiat karşısındaki acizliğini) düzenlemesinde görür. Şiddetle savunduğu bilimin de bir "yanılsama" tarafı olduğu iddialarına karşı çıkar: "*Hayır bilimimiz değil fakat bilimin bize veremeyeceği bir şeyi başka bir yerde bulacağımızı varsaymamız bir yanılsamadır*" (s.56) der.

Rahip Psikanalist - Oskar Pfister

Freud metin boyunca hayali bir kişiyle tartışır. Metnin içerdiği bu diyalog Freud'un anlatmak istediklerini ortaya koyabilmesi için Sokratik bir zemin hazırlar. Freud "Bir Yanılsamanın Geleceği"ni yazdığı yıllarda bir İsviçreli Protestan rahiple oldukça yakın dosttur. Adı Oskar Pfister olan bu rahibin

Freud'la dini konularda tartıştığı ve fikir alışverişinde bulunduğu bilinir. Pfister yıllar içinde Zürich Enstitüsü'ne bağlı bir psikanalist olur. Aslında dostlukları Freud ölünceye kadar da sürmüştür. Freud'un "Bir Yanılsamanın Geleceği"ndeki hayali kişiliğin aslında Pfister olduğu düşünülür (Quinodoz, 2005). Freud'un dini deneyimleri incelerken öne çıkardığı "okyanusal duygu" (oceanic feeling) kavramını ilk ortaya atan da Pfister'dir.

Pfister "Bir Yanılsamanın Geleceği" yayınlandıktan sonra sert bir eleştiri yazar ve Freud'un din ile imanı birbirine karıştırdığını söyler. Bu sertlik ve diğer anlaşmazlıklar Freud ve Pfister'in arasını bozamaz. Freud Pfister'in iyi niyetliliğini ve samimiyetini sevmektedir. Böyle aykırı dünya görüşlerinde olan insanların, Freud'un yakın çevresindekileri şaşırtarak bir arkadaşlığı sürdürüyor olmasından mutlu görünmektedir. Adeta bu durumu o da ilginç bulmakta ve etrafındakileri şaşırtmaktan da zevk almaktadır. Pfister'a sıkça takılır. Ona yazdığı mektuplara "Tanrının Adamı" diye hitap ederek başlar. "Bu kadar çok dini bütün adam ortalarında dolaşırken, psikanalizi keşfetmek böylesine iflah olmaz bir ateiste nasip oldu" der (Jones, 1961; Roazen, 1992). Freud Pfister'a yazdığı bir mektupta, "Bir Yanılsamanın Geleceği" ve "Lay Analiz Sorunu" (Doktorlar Dışındaki Psikanalistler Tarafından Yapılan Analiz - The Question of Lay Analysis) adlı çalışmalarını arasındaki gizli bağlantıyı görüp görmediğini sorar ve ona bir taş atar. Ona göre, psikanalizi, "Bir Yanılsamanın Geleceği"nde din adamlarından, "Lay Analiz Sorunu"nda ise doktorlardan korumaktadır. Freud psikanaliz mesleğini ne doktor ne de papaz olmayan "laik ruh sağaltıcıları"na teslim etmek istemektedir.

"Bir Yanılsamanın Geleceği" Roman Katolik Kilisesini çok kızdırmış ve Kilisenin "Freudianizm"i aile için Bolşeviklik kadar tehlikeli ve zararlı olarak değerlendirmesine yol açmıştır. Sonraki yıllarda yapılan bazı uygulamalar bu olumsuzluğun artmasına sebep olmuştur. Örneğin, Meksika'daki Cuernavaca manastırında yapılmasına izin verilen bir psikanalitik grup terapisi denemesinin ardından manastırda yaşayan din adamlarının büyük çoğunluğunun evlenmeye karar vermesiyle manastır kapatılmıştır. Papa VI. Paul bu denemeyi açıkça suçlamıştır (Quinodoz, 2005).

Freud yaşamı boyunca kendini sosyal kimlik olarak "Yahudi" şeklinde tanımlasa da dini cephede hep ateist olmuştur. Onun bu duruşu onu izleyen psikanalistler arasında, psikanalitik bilginin ve formasyonun doğal sonucu gibi görülmüştür. Freud sempatik bulsa da, Pfister'in Zürich'teki psikanaliz enstitüsünde her zaman olumlu karşılandığını söyleyemeyiz. Dini inançların bir psikanalistte devam ediyor olması çoğunlukla kişinin bilinçdışı çatışmalarının yeterince analiz edilmemiş olması olarak değerlendirilmiştir. Örneğin ünlü Fransız analist Françoise Dolto'nun dini görüşlerini açıklamaktan çekinmemiş olması eleştirilere yol açmış ve bireysel analizindeki eksik kalan şeylerle

bağlantılı görülmüştür (Quinodoz, 2005). Ne gariptir ki, Oskar Pfister'in ölene kadar büyük bir bağlılıkla sürdürdüğü psikanalistliği kilisenin gözünde onu şüpheli birisi konumuna sokmuş ve baskılara uğramasına sebep olmuştur.

Pfister yaşamı boyunca iyi bir psikanalizin sağlayacağı şeylerin en önemlisi olarak imanın kuvvetlenmesini görmüştü. Ona göre psikanalizden geçerek çatışmaları çözümlenen bir kişi daha huzurlu bir şekilde kendini imana teslim edebilirdi. Bu anlamda o, psikanalistlerin dinle, din adamlarının psikanalizle ilişkilerinde yaşadığı rahatsızlığı yaşamıyor; ikisinin gayet güzel bir arada yer alabileceklerini iddia ediyordu (Jones, 1961).

Din, Nevroz ve Yanılsama

Freud bilimsel yaşamı boyunca, nöroloji ağırlıklı bir bakış açısının başını çektiği yoğun pozitivist “bilimsel” bir yaklaşımla, Greko-Romen felsefe okullarının etkisindeki yorumsamacı (hermeneutic) bir “ilmi” yaklaşım arasında gidip gelmiş; zaman zaman kararsızlığa düşmüş ve çelişkiler yaşamıştır (Ellenberger, 1970; Kovel, 1990). Sonuçta ulaştığı nokta bugünkü psikanalitik anlayışın üstüne oturduğu yapıdır. Bu yapı çoğunlukla bu “ilmi” ve “bilimsel” yaklaşımları bir arada tutma becerisini gösterir. Ancak ara sıra tüm bilimsel disiplinlerin karşılaşmak zorunda oldukları şekilde, Freud'un hayatı boyunca yaşadığı krizlere benzer zorluklar tekrar ortaya çıkar ve teğeller atmaya başlar; daha önce başarılmış bu koalisyon dağılma tehlikesi geçirir. Örneğin, son yıllarda psikanalistler arasında ortaya çıkan nöro-psikanalitik arayışların yarattığı fikri ayrılıklar ve huzursuzluk bu tür durumlara bir örnektir.

Freud uzun bir süreç boyunca üç önemli eserde din konusunu incelemiştir. Önce “Totem ve Tabu”da (1912-1913) konuyu tarihsel ve antropolojik bir kurgu ile ele aldığını görürüz. Bunu, “Bir Yanılsamanın Geleceği”ndeki (1927) dinin aslında bir tür nevroz olduğu çözümlemesi izler. En son eserlerinden olan “Musa ve Tektanrıcılık”ta (1939) önceki analizleri birleştirir ve üç Tektanrıcı Orta Doğu dinini bu bakış açısıyla irdeler ².

Marksist bir psikanalist olan Joel Kovel (1990) Freud'un aslında spiritüel bir yanı olduğunu, bazı batıl inançlara da sahip olduğunu söyler. Ona göre Freud'un spiritüelliği Tanrıyı değil, insanı merkeze almaktadır. Kovel, Freud'un İngilizce çevirisinde, orijinal kullanımda var olan “ruh / ruhsal” gibi kelimelerin kaybolduğunu ileri sürer. Onların yerine “ego” (benlik) ve “self” (kendilik)

² Freud'un “Musa ve Tektanrıcılıkta İslam ile ilgili söyledikleri, Musevilik ve Hristiyanlığa göre çok kısıtlıdır ancak belirleyicidir. İslam'a kısa değinmesinde onu Musevilikle aynı hatta görür. Hristiyanlık ise Musevilğin ve İslam'ın temelde amaçladıklarından sapmış ve bir sürü çoktanrılı öğeyle bezenmiştir.

gelmiştir ³. Kovel'e göre Freud psikanalistleri her zaman ruh'un sağaltıcıları olarak görmüştür. Ancak bu ruh sağaltıcıları dinsel özelliğe sahip değildirler. Kovel'e göre, dinsel özelliğe sahip olmamaları, bu tür bir sağaltım geleneğinin inançlar ve değerler sistemini içermediğini göstermez. Psikanalizde humanistik bir etik, estetik, değerler sistemi ve tanımlanmış bir "şartların üstüne çıkma" hedefi (yüceltme- sublimation) mevcuttur. Kovel'e (2000) göre, geleneksel dini yapıların insanın ruhsal evrimleşmesine engel olduğunu düşünen Freud, aynen Marks, Nietzsche, Kafka ve Heidegger gibi "tinsellik sorununu din dışı bir çerçevede geliştirme hedefini" güder.

Ellenberger (1970) "Bir Yanılsamanın Geleceği"ni Freud'un en pozitivist makalelerinden biri olarak görür. Makalede din iki özellikle sınırlandırılmış durumdadır: İnsanın farkına varmaya başladığı sınırlılıkları ve zayıflıklarına karşı sığındığı bir yanılsama ve çocuksu şımarılma beklentilerini karşılayan müjde. Oysa aynı Freud, yazdığı eserlerin en derin ve zenginlerinden biri olan "Musa ve Tektanrıcılık"ta insani varoluş açısından çok daha girift ve çok yönlü bir din olgusunu öne çıkarmıştır. Özellikle Musa'nın görünür ve çok sayıda olan Tanrıların yerine görünmez ve tek bir Tanrıyı koyma girişiminin müritlerinin yaşamlarında yol açtığı kayıp ve bu kaybın onlara simgesel düzene geçme yolunda nasıl büyük bir katkı sağladığı, makalenin, dinin karmaşık işlevselliği açısından ayrıcalıklı yanıdır. Yahudi dininin oluşum sürecinin öyküsü bu kadarla da kalmamış, Freud'un büyük tartışmalara sebep olan iddiasının ışığında başka bir kayıp ve ikame olgusu da gündeme gelmiştir. Freud'a göre, yine bir Yahudi peygamber olan İsa'nın çarmıha gerilmesi, bir tekrar sahnesidir. Öldürülen peygamber sahnesi daha önce olmuş olanın tekrar edilmesidir. Freud'a göre Musa müritlerinin "altın buzağı" yapıp tapınmaya başlamaları şeklinde ortaya çıkan isyanda öldürülmüştür. Bu sahne Freud tarafından "Totem ve Tabu"daki kurgulanmış tarihsel ve antropolojik öykü ile ele alınır. Totem ve Tabu'da Freud insanlığın erken çağlarında kabile halinde topluluklardaki güçlü ve kıskanç "kökensele baba"nın (primordial father) kabilenin diğer erkek üyelerini baskı altında tuttuğunu, kadınların ve kaynakların bölüşümünü tek başına kontrol ettiğini öne sürmüştü. Sonunda ayaklanan genç erkekler bu babayı öldürürler ve yerler. Artık başlarına buyrukturlar; istediklerini yaparlar. Ancak belli bir süre sonra bu özgürlük sorunlara, çatışmalara sebep olmaya başlar. Aralarındaki rekabet şiddetli bir hal alır. Kabile içindeki aynı kadınlara duyulan arzu erkekleri birbirine düşürür. Sonunda öldürüp yedikleri kökensele babayı temsil eden bir totem yaratırlar. Totem babayı temsil eden bir hayvandır. Onun etini yemek yasaktır. Ancak senede bir gün yapılan av şöleni ve devamındaki ziyafette o hayvan avlanabilir ve yenebilir. Bu şekilde temel cinayet bir ayin şeklinde canlandırılmış olur. Ayrıca genç erkekler kökensele babanın geride bıraktığı

³ Son yıllarda Freud'un İngilizce ve Fransızca'da tekrar çevrilmesi çalışmaları sırasında bu tartışma alevlenmiştir. Örneğin Fransızca yeni çeviride "l'ame" (ruh) kelimesi ilk çeviriye göre daha fazla yer bulmaktadır. Bu durumu psikanalizin spiritüel bir vurguya bürünmesi gibi değerlendirip karşı çıkanlar olmaktadır.

boşluğu, simgesel düzeyde düzeni devam ettirecek yasalarla doldururlar. Ensest yasağı bunlardan biridir. Freud “Totem ve Tabu”daki bu çıkarım ile “Musa ve Tektanrıcılık”ta Musevilik ve Hıristiyanlığın dinamiklerini açıklamaya girişir. Hıristiyanlığın dini seremonilerinde “İsa’nın kanı...İsa’nın eti...” diyerek andığı, Freud’a göre bu katledilip yenilen kökensele babaya göndermedir. İsa’nın katli ve onun bir temsili olduğu önceki cinayet yani Musa’nın katli, dünya üzerindeki insani varoluşun dinler vasıtasıyla simgesel düzene geçişini canlandıran yoğunlaştırılmış (condensed) sahnelerdir.

Hegeli bir bakışla söylersek, maddeden tıne yapılan uzun yolculuğun bir noktasında, kaybedilenler, görünür tanrılar, somut ve nesne halinde putlar, tapınılacak resimler, her şeyi belirleyen ve her yeri dolduran kökensele babalardır. Ancak bunlar kaybedildiği zaman soyutun, öznelin, öznenin, ruh’un alanı ortaya çıkmaya ve genişlemeye başlar. Psikanalitik bir bakış açısıyla ifade etmek istersek, bu cinayetlerin arkasından insanlığın ruhsallığının geçirdiği dönüşüm , paranoid-şizoid bir konumdan depressif konuma geçmektir. İkincisinin ilkinin aksine, olgun ve imkânlı bir ruhsallık imkanı sağladığı malumdur. Depressif konumla birlikte tarihsel ve zamansal algılar da değişir. “Öncesi ve sonrası” perspektifi doğar. Gelenek, kültür ve simgesel düzen ortaya çıkar.

Toplumların kültürel, sanatsal, düşünsel, örgütsel ve eğitimsel ürünleri ve üretilenlerin yapılarına yakından bakıldığı zaman dini oluşumların tüm bu oluşumların temelinde ne kadar etkili olduğunu görürüz. Bugünün laik unsurları çoğu zaman içlerinde dini tabakaları barındırırlar. Louvre müzesinde dini resimlerin olduğu galerilerde gezerken veya Batı’daki bir katedralin fresklerine bakarken, Batı’daki bugünün en modern ve hatta post-modern görsel sanatların temel oranlarını ve köken belirleyicilerini görmek mümkündür.

Yanılsamadan Geçiş Alanına

Carveth (1998) Freud’un “yanılsama” makalesini basite indirgemeci bulur. Marks’ın “din toplumların afyonudur” deyip kestirip atmasında olduğu gibi bu makalede Freud’un dini tek bir boyut üzerinden incelediğini iddia eder. Ayrıca ebeveyn odaklı bu açıklama şekline, Budizm gibi Tanrısız olmayan dinleri örnek göstererek itiraz eder.

Palmer (1997) Freud’un “Bir Yanılsamanın Geleceği”ndeki “yanılsama” tanımına ve onun Freud tarafından metin içindeki kullanım şekline itiraz eder. “Yanılsama”nın neden sadece olumsuz bir vurguyla ele alındığını sorar. İtirazını, Winnicott’da yanılsama olgusunun çocuğun gelişimi açısından nasıl bir anlama sahip olduğunu hatırlatarak temellendirir. Bebek yaşamın başlangıcındaki tümgüçlü varoluşunun tahtından inmeye başladıkça eksilen

yerleri annenin onun varlığının dışarıdaki tamamlayıcısı olduğu şeklindeki bir illüzyonla doldurmaya çalışır.

“Ne var ki bu ayrılık ve güçten düşüşü kabul etmek o kadar da kolay değildir. Çocuk halüsinasyonu kaybetmiş olsa da onun yerine koyacağı gönüllü yanılgılar, oyunlar ve hayal etmeler vardır. Çocuk halüsinasyondan “illüzyon” a geçer. Artık annenin kendi kolu bacağı gibi bir uzantısı olmadığını bilse de (sezse de?) annenin empatik bir gayretle onun yapmak istediklerini, aklından geçenleri ve eğilimlerini anlayıp ona yardım etmesini, anne ile bütünlük içinde olma umudu ve illüzyonu olarak korur. Örneğin anne onun bakışlarından, çıkardığı seslerden ve hareketlerinden hangi nesneyi istediğini anlayıp ona o nesneyi uzattığı zaman böyle bir illüzyon sahnesi ortaya çıkar. Bu illüzyon der ki: “Annen ile tümgüçlü bir birlik hala sürüyor.” Çocuk buna inanmaya; bu şekilde kendini kandırmaya çok heveslidir. Bebek önce çocuklaştıkça; çocuk da yetişkinliğe adım attıkça hayal ve gerçeklik arasındaki bu dansa değişik oluşumlar ortaya çıkar. Büyüme ile gerçekliğin payı artar; ancak hayal hiçbir zaman ortadan kalkmaz ve illüzyon varlığını sürdürür. İllüzyonun bütünü ile ortadan kalktığı bir dünyada aşk, ideallere yönelik coşku, estetiğin yarattığı esriklik ve nice diğerleri var olamazlardı. Sevgili ile bir bütün olmaya başladığımızı; liderin her şeyi bildiğini ve tüm problemleri çözeceğini ve evde beslediğimiz hayvanla sözel olmayan bir dille her şeyi konuştuğumuzu düşünürüz, hayal ederiz ve inanmak isteriz. İllüzyonun alanı içsel gerçeklik ve dışsal gerçekliğin yani bir başka deyişle gerçeklik ve hayalin arasındaki alandır. Winnicott bu alana “geçiş alanı” (transitional space) adını vermişti. Bu alan çocuğun oyun oynamayı öğrendikçe daha zengin bir şekilde kullanmaya başladığı bir ruhsallığı barındırır. Oyun bir tarafı gerçeklik, diğer tarafı hayal olan bir olgudur.” (Erten, 2010, s.49).

Maddeden tine, nesneden öznele, somuttan soyuta giden uzun evrimleşmede illüzyonun (yanılsamanın) imkân sağladığı geçiş alanı bu uzun yolculuğun miladı, ya da çok belirleyici olan bir değişimin kavşağıdır. Dinlerin oluşumundan sorumlu olduğu veya oluşumlarını borçlu oldukları bu yanılsama ve bağlantılı olarak geçiş alanı psikanalizin olmazsa olmaz olgusu olan aktarımda (transference) tekrar tekrar karşımıza çıkar. O alanın (aktarım alanı) nelere imkân sağladığını, özellikle biz analistler ve terapistler, her gün görürüz ve deneyimleriz.

Bir itiraz olarak şöyle bir şey söylenebilir: “Psikanaliz, dokusu yanılsama olan aktarımı çözer ve bitirir.” Gerçekten öyle midir? Aktarım ve içindeki yanılsamalar bütünü ile biter mi? Yoksa bir terapi ve analiz sürecinde olan şey sadece bu geçiş alanındaki aktarımsal ve yanılsamalı oyunun zenginleşmesi ve derinleşmesi midir?

İnsanlar dinlerinin ve/veya değişik inanışlarının aracılık ettiği çeşitli aktarımlar yaşarlar. Bu aktarımların belirleyiciliğinde, yaşamlarıyla, dünyayla, ölümlülükleriyle ilişki kurarlar. Kiminin aktarım nesnesi Tanrıdır; kiminin kaderidir; kiminin ölümsüz lideridir; kiminin ise bilinçdışıdır (ve tabii ki bilinçdışının konuşmasına

nesnelik etmiş olan terapisti veya analistidir). Yaşamın her zamanında ve her yerinde aktarım, yanılısama ve geçiş alanı vardır.

Galiba belirleyici olan bu aktarımın varlığı veya ortadan kaldırılmış olması değil, var olan aktarımın ruhsal olarak ne kadar kapsandığı, ne kadar içgörüselle çalışıldığı, belli bir derinlik ve genişlik hâkimiyeti ile ele alınıp alınmadığıdır.

İnançların sağladığı geçiş alanını bir köprü olarak düşünürsek, bazı ruhsallıkların köprünün bir ayağına yapışmış kaldıkları ve köprünün amacını anlamadıklarını söyleyebiliriz. Bu tür ruhsallıkların inançları simgeselle kavrayamazlar. Somut ve şekilselle olanda takılı kalırlar. Dogmatiklik ve yobazlık bu somuta takılı kalmalardan türeir. Metaforik değere sahip söylemler somut işleme düzeyinde algılanır. Din savaşları, ideolojik linçler, “katli vaciptir” fetvaları, inançların baskı araçlarına dönüşmesi bu takılmaların sonucunda ortaya çıkar. Amaç üzüm yemek değil bağcıyı dövmektir.

Yakın zamanlarda bir gazetede yayınlanan bir haber bu tür bir takılmanın çarpıcı bir örneğini sunuyordu. Gazeteye göre bazı bilim adamları Hazreti Musa'nın Kızıldeniz'i nasıl böldüğünü anlamışlardı ve yakında bilimselle olarak ispatlayacaklardı...

Kaynaklar:

Carveth, D.L. (1998). Freud's Flawed Philosophy of Religion. *Canadian Journal of Psychoanalysis*, 6:141-147.

Ellenberger, H.F. (1970). *The Discovery of the Unconscious.. The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*. Allen Lane The Penguin Pres.

Erten, Y. (2010). *Karanlık Odadaki Suretler. Aşk, Kurgu ve Oyun Üzerine Yazılar*. Goa Yayınevi.

Freud, S. (1912-1913). Totem and Taboo: Some Points of Agreement Between the Mental Lives Savages and Neurotics, *SE* 13: 1-161.

Freud, S. (1927). The Future of an Illusion, *SE* 21: 1-56.

Freud, S. (1929). A Religious Experience, *International Journal of Psychoanalysis*, 10: 1-4.

Freud, S. (1939). Moses and Monotheism, *SE* 23: 3-140.

Jones, E. (1961). *The Life and the Work of Sigmund Freud*, Penguin.

Kovel, J. (1990). Beyond The future of an Illusion: Further Reflections on Freud and Religion. *Psychoanalytic Review*, 77:69-87.

Kovel, J. (2000). *Tarih ve Tin. Özgürleşme Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*. Ayrıntı Yayınları.

Palmer, M. (1997). *Freud and Jung on Religion*. London: Routledge.

Roazen, P. (1992). *Freud and His Followers*. Da Capo Pres.

Quinodoz, J.M. (2005). *Reading Freud. A Chronological Exploration of Freud's Writings*. Routledge.